

Voorstel voor een symposium

Titel:	Verbeteren van leren en begeleiden in het Nederlandse beroepsonderwijs: hervormingen in werking
Divisie:	Beroepsonderwijs, Bedrijfsopleidingen en Vakmanschap
Voorzitter:	Elly de Bruijn (Universiteit Utrecht & Hogeschool Utrecht)
Referent:	Theo Wubbels (Universiteit Utrecht)
Bijdragen:	Jeroen Onstenk (Hogeschool Inholland); Elly de Bruijn (Universiteit Utrecht & Hogeschool Utrecht); Loek Nieuwenhuis (Hogeschool Arnhem Nijmegen & Open Universiteit)

Inleiding

Dit symposium wil een beeld geven van de ontwikkelingen in de praktijk van het beroepsonderwijs sinds het begin van deze eeuw. Onder beroepsonderwijs wordt al het onderwijs verstaan dat opleidt tot beroepsuitoefening zowel beroepsonderwijs voor laaggekwalificeerde functies als studies in het hoger onderwijs die opleiden tot arts, fysiotherapeut of accountant (Billett, 2011). In dit symposium beperken we ons tot het middelbaar en hoger beroepsonderwijs (mbo en hbo) waarbij de meeste aandacht uitgaat naar het mbo.

Het symposium komt voort uit een lopend boekproject dat als doel heeft het Nederlandse beroepsonderwijs als casus te ontsluiten voor een international publiek. Ontwikkelingen in het Nederlandse beroepsonderwijs kunnen ook herkenbaar zijn voor het beroepsonderwijs in andere landen. Dat geldt te meer als de casuïstiek ontsloten wordt op basis van uitgevoerd onderzoek. In zekere zin kan het boekproject gezien worden als vervolg op de kritische reflectie over de eerste uitwerking van de Wet Educatie en Beroepsonderwijs, samengebundeld in Nijhof en Van Esch (2004) en voor het Nederlandse publiek in een themanummer van Pedagogische Studiën (Nijhof & Stijnen, 2001). Een dergelijk, overkoepelend overzicht voor de periode daarna is er niet; de laatste programmeringsstudie voor het beroepsonderwijs met een overzicht van de staat van de kennis stamt uit 2002 (Van der Sanden, de Bruijn, & Mulder, 2002) en andere studies hanteren een meer specifiek perspectief (vergelijk Nieuwenhuis, Coenen, Fouarge, Harms, & Oosterling, 2012; Van den Berg & de Bruijn, 2009). Een actuele analyse heeft daarom zowel vanuit een internationaal als een nationaal oogpunt toegevoegde waarde.

De periode vanaf 2000 is interessant omdat het de vraag is hoe na alle stelselwijzigingen, ook in het hbo met de invoering van de bachelor-masterstructuur, "op de werkvloer" veranderingen worden vormgegeven. De uitwerking van deze probleemstelling is gericht op vier niveaus: beleid en stelsel; implicaties voor het lokale niveau van instellingen en regio's; implicaties voor programma's en onderwijsleerprocessen en implicaties voor de opleiders in het beroepsonderwijs zowel in school als op de werkplek. In dit symposium worden drie thema's belicht die gaan over de implicaties op het niveau van de opleidingen zelf en de opleiders: a) integreren van werkplekleren; b) de positie van kennis in het curriculum en c) samenwerking in docententeams voor vormgeving en uitvoering van opleidingen.

Referenties

Billett, S. (2011). *Vocational education. Purposes, Traditions and Prospects*. Dordrecht: Springer.

Nieuwenhuis, L., Coenen, J., Fouarge, D., Harms, T., & Oosterling, M. (2012). *De creatie van publieke waarde in het middelbaar beroepsonderwijs. PROO Review studie*. Den Haag: NWO PROO.

- Nijhof, W., & Stijnen, S. (Eds.) (2001). Evaluatie van de Wet Educatie en Beroepsonderwijs. Themanummer. *Pedagogische Studiën*, 78, 357-425.
- Nijhof, W.J., van Esch, W. (Eds.) (2004). *Unravelling policy, power, process and performance. The formative evaluation of the Dutch Adult and Vocational Education Act*. 's-Hertogenbosch: CINOP Expertisecentrum.
- Van den Berg, N., & de Bruijn, E. (2009). *Het glas vult zich. Kennis over de vormgeving en effecten van competentiegericht beroepsonderwijs; verslag van een review*. Amsterdam/'s-Hertogenbosch: Expertisecentrum Beroepsonderwijs.
- Van der Sanden, J.M.M., de Bruijn, E., & Mulder, R.H. (2002). *Het beroepsonderwijs*. Programmeringsstudie. Den Haag: NWO, Programmaraad voor het onderwijsonderzoek.

Bijdrage 1

Integreren van werkplekieren

Jeroen Onstenk (Hogeschool Inholland)

In Nederland is in alle vormen van middelbaar en hoger beroepsonderwijs een aanzienlijke, de laatste jaren vaak sterk gegroeide, periode ingeruimd voor werkplekieren. Nederland heeft een internationaal interessante situatie vanwege de combinatie van een omvangrijk systeem van overwegend schools beroepsonderwijs met desalniettemin een stevige werkplekieren component. De verhouding school-praktijk verschilt per leerjaar, opleidingsrichting en opleidingsniveau. Zowel in mbo als hbo zijn er duale varianten van beroepsonderwijs, waarbij de deelnemer een baan heeft en één of twee dagen per week school. In de schoolse varianten volgen studenten een dagopleiding, gecombineerd met stages. Leren in de praktijk wordt gezien als belangrijke voorwaarde voor de ontwikkeling van vakmanschap. Het zou studenten bovendien een goede voorbereiding bieden op een context waarin innovatie en concurrentiekracht van toenemend belang zijn.

Uit onderzoek komt regelmatig naar voren dat vertrouwen zonder meer in het leerpotentieel van de werkplek te optimistisch is. Leren is soms lastig in te passen in de productiecontext van de werkplek. Scholen en arbeidsorganisaties zijn continu op zoek naar pragmatische oplossingen om de gewenste leerroutes richting vakmanschap te organiseren. Het blijkt zowel organisatorisch als inhoudelijk lastig om een brug te slaan tussen de logica's van beide werelden. Ook de bijdrage van werkplekieren wat betreft kennisontwikkeling staat ter discussie.

De symposiumbijdrage focust op de pedagogisch-didactische opdracht, die werkplekieren inhoudt voor opleidingsteams in het beroepsonderwijs. Aan de hand van enkele kernconcepten en een review van empirisch onderzoek gaan we in de symposiumbijdrage in op de vraag hoe werkplekieren in middelbaar en hoger beroepsopleiding beter kan worden vormgegeven.

De nadruk valt op het belang van specifieke aandacht voor de werkplek als leeromgeving. Leermogelijkheden hebben betrekking op de inhoud van het werk, maar ook op de mogelijkheden tot sociaal contact en samenwerking en de daarbij behorende communicatie en feedback in de praktijkgemeenschap van beroep, bedrijf en team. De directe leerkwaliteit van een praktijkleerplaats kan worden bewaakt via inhoudelijke selectie (werk representatief voor kernopgaven), goed geformuleerde opdrachten en door adequate begeleiding op de werkplek en door de opleiding (docent). Daarbij moet altijd in het oog gehouden worden dat de praktijkcomponent een eigen specifiek verloop heeft.

Een belangrijk aandachtspunt is de verbinding tussen leren op de werkplek en leren op school. Voor het bevorderen van succesvolle leerprocessen is van belang de mate waarin en de wijze waarop didactische vormgeving, begeleiding en beoordeling zijn georganiseerd. De rol van de onderwijsinstelling is in directe zin beperkt, maar indirect kan via voorbereiding, begeleiding, feedback en reflectie de opleiding veel bijdragen aan de effectiviteit en de mate van integratie van het buitenschools leren in het leerarrangement als geheel. Het leren op de werkplek kan inhoudelijk beter geïntegreerd worden in het curriculum, niet zozeer door te pogen vooraf precies te plannen wat er kan worden geleerd, maar wel door ruimte te laten voor ervaring en de verwerking van die ervaring, en door het gebruik van boundary objects en door recontextualisering van eerder verworven gecodificeerde kennis. We gaan in op nieuw opkomende vormen van 'boundary practices' om een werkplekcurriculum te organiseren, zoals hybride leeromgevingen en leerafdelingen.

Bijdrage 2

De positie van kennis in het curriculum van beroepsopleidingen

Elly de Bruijn

Een belangrijke aandachtspunt bij het ontwerp van beroepsopleidingen is de positionering van de kennisinhouden van het beroep. De onderliggende vraag daarbij is welke kennisinhouden de student gedurende het opleidingstraject tot startbewaamheid op welke manier tegenkomt, eigen maakt en transformeert tot een eigen kennisbasis voor zijn of haar handelen als beroepsbeoefenaar. De kennisinhouden of -basis van een beroep zijn echter niet eenduidig. Op basis van onderzoek wordt wel onderscheid gemaakt tussen:

- gecodificeerde kennis die betrekking heeft op zowel algemene kennis zoals taal en rekenen, en op discipline kennis zoals mechanica, fysiologie, voeding, economie. Beide soorten kennis nemen in een beroep een specifieke verschijningsvorm aan.

- gesitueerde, gedistribueerde en 'embodied' (onlosmakelijk verbonden) kennis die deels geëxpliciteerd kan worden zoals procedures maar deels ook niet.

In deze bijdrage kijken we naar de positionering van deze kennisinhouden vanuit het curriculum, zowel het schriftelijke curriculum als dat in actie. Aandachtspunten zijn de afbakening, afstemming en sequenties van inhouden, maar evenzeer de opdrachten en contexten waardoor, waaraan en waarin geleerd wordt.

Over de afgelopen decennia kunnen we een pendulebeweging onderscheiden van aandacht voor kennis in de vorm van schoolvakkennis naar een benadering waarin kennis slechts aandacht krijgt als vanzelfsprekend verbonden aan gedrag. De laatste jaren is er weer meer aandacht voor expliciete verwerving van kennisinhouden maar wordt tegelijkertijd de verschillende aard van kennisinhouden van een beroep onderkent. Op basis van een review zal ten eerste een meer gedetailleerde invulling worden gegeven van deze pendulebeweging in de tijd. Ten tweede worden, eveneens gebaseerd op eerder uitgevoerd onderzoek, een aantal actuele voorbeelden besproken van de wijze waarop de verschillende kennisinhouden van het beroep in het leerlijnen en opdrachten aan de orde komen.

Bijdrage 3

Teamteaching

Loek Nieuwenhuis & Karin Truijen

Het huidige beroepsonderwijs vraagt van opleiders om samen te werken in teams, docenten van verschillende programmaonderdelen moeten met elkaar samenwerken, evenals docenten en opleiders op de werkplek. Zowel in het mbo en hbo wordt de organisatie zo ingericht dat teams verantwoordelijk zijn voor de kwaliteit en uitvoering van het onderwijs. Echter, deze manier van werken vraagt andere rollen en competenties van docenten. Als teams niet goed worden ingericht en begeleid in hun ontwikkeling dan functioneren ze minder goed. Uit onderzoek blijkt dat routines, groepsefficiency en transformationeel leiderschap van belang zijn om teams in te richten en te laten functioneren (Truijen, 2012). In de symposiumbijdrage wordt de ontwikkeling naar teamteaching, de ontwikkeling van teams en de factoren die daarop van invloed zijn, verder uitgewerkt.

Referenties

Truijen, K. (2012). *Teaming teachers. Exploring factors that influence effective teamfunctioning in a vocational education context*. Proefschrift. Enschede: Universiteit Twente.